

Karadeniz'in Kuzeyinde Yer Alan İskit Kurgan Buluntularındaki Savaş Betimlemeleri

Said Mübin Çalış

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı
saidmubin.calis@gazi.edu.tr

Öz: İskitlerden günümüze kalan kurganlardaki zengin ve etkileyici kalıntılar, bu toplumun yazılı kaynaklarının çok az olmasına rağmen gelişmiş bir kültürün temsilcileri olduklarını göstermektedir. Kurgan buluntuları İskitlerin günlük hayatına dair pek çok ayrıntıyı ortaya çıkarmıştır. M.Ö. IX. yüzyıl itibarı ile oluşmaya başlayan İskit kurgan geleneği, bu toplumu diğer toplumlardan ayırdığı gibi, yaşayışlarının kültürel öğelerini de barındırmaktadır. Diğer bozkır toplumlarında olduğu gibi İskitler de günlük hayatta kullandıkları eşyaları, yaşantılarının en önemli parçası olan savaş hakkında betimlemelerle süslemişlerdir. Bu eşyalar üzerine savaş sahneleri dışında hayvan ve av sahneleri de betimlenmiştir. Bu çalışma, İskitlerin yaşadıkları hayat ile kurganlarından çıkarılan eşyaları üzerindeki savaş betimlemeleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: İskitler, kurgan, İskit Sanatı, hayvan betimlemesi, savaş betimlemesi, İskit Eşyaları.

War Delineations on Findings of the Scythian Burial Mounds Located in North of the Black Sea

Abstract: Rich and impressive remains of burial mounds which survived from the Scythians, it showed that representing of advanced society despite not enough written sources about them. Findings of burial mounds have revealed many details about Scythians' daily life. Scythian burial mound tradition which nascented as of IX thcentury B.C., not only seperated from the other society, but also it have maintains cultural elements of their life. As other steppe societies, Scythians have decorated their goods with delineations about war which the most important component their life. Except scenes of war, animal and hunting scenes have delineated on the goods. This study, aims to prove which relations between

the Scythians life with war delineates on their goods which obtained from burial mounds.

Keywords: Scythians, burial mound, Scythian Art, animal delineate, war delineation, Scythian's Goods.

GİRİŞ

İskitler, bozkır kültürlü toplumlar arasında önemli bir yere sahiptir. Onlar varlıklarını sürdürdükleri sahalarda gerek siyasi, gerekse kültürel etkinlikleri ile yaşadıkları dönem içerisindeki değerlerini yazılı ve yazısız kaynaklar ile ispatlamaktadırlar. Onlar bozkırlarda Çin Seddi'nden Tuna Nehri'ne kadar çok geniş sahaya yayılmış olup, bırakmış oldukları kültürel miras bakımından "Kurgan Kültürleri" içinde mühim bir yer tutmaktadırlar (Durmuş, 1993: 33). M.Ö. VIII. yüzyıldan M.S. II. yüzyıla kadar uzanan yaklaşık bin yıllık zaman dilimi içerisinde tarihi arenada önemli roller oynamışlardır (Memiş, 2012: VII).

İskitler; konar-göçer yaşam biçiminin en eski temsilcilerindedir. Asya içlerinden batıya doğru olan göçleri sonucu yerleşik toplumlar arasında yaşamaya başlamışlar ve bu geleneği burada da devam ettirmişlerdir. Hippokrates; onların neredeyse tamamının göçebe yaşamı benimsediğinden bahseder. Bunun yanında onların sabit bir evlerinin olmadığını; ev şeklinde yapılandırılmış dört ya da altı tekerlekten oluşan ve öküzler tarafından çekilen hareketli evlerde yaşadıklarını bildirir (Hippocrates, 1957: 110). Aynı bilgilere Strabo aracılığı ile de erişebilmekteyiz. Strabo da İskitler ile birlikte konar göçer uluslardan bahsederken tekerlekli evlere sahip olduklarına eserinde yer vermiştir (Strabo, XI: 219). Strabo, İskitlerin hayvancılıkla geçindiklerini doğrudan ifade eder ve onları dürüst bir millet olarak tanımlar (Strabo, VII: 9). Ayrıca oldukça fazla sayıda hayvan sürülerini idare ettiklerini, özellikle kısraktan elde edilen süt ve peynir ile beslendiklerini ifade eder (Strabo, VII: 7). Thucydides ise İskitlerin savaş gücü ve asker sayısı bakımından karşı koyulamaz bir millet olduğunu dile getirmiştir (Thucydides, II: XCVII).

Greklere "Skythler" (Diodorus, II: 35; Herodotos, VII: 64; Strabo, VII: 9; Arrianus, III: 3) olarak bahsettiği Batı Sakaları; antik Grek eserleri sayesinde, hakkında diğer Saka boylarına göre daha fazla bilgi edinebildiğimiz Saka boyudur. İskitleri Batı Sakaları olarak da adlandırmak doğru bir ifade olmaktadır. İskitlerin geniş bir sahaya yayılmaları, farklı kavimler tarafından tanınmaları ve

kendi dillerinde adlarının ne olduğunun bilinmemesi, İskitler hakkında yapılan araştırmaları güçleştirmesine rağmen; birçok antik Grek kaynaklarının verdiği bilgiler doğrultusunda (Diodorus, II: 35; Herodotos, VII: 64; Strabo, VII: 9; Arrianus, III: 3) İskitlerin Sakalara bağlı bir kol olduğunu söylememiz mümkün olmaktadır.

İskitlerin kökeni ise birçok tarihçi arasında tartışma konusu olan bir problemdir. Birçok varsayım eşliğinde kökenlerine sunulan öneriler olmakla birlikte kültürel kimlikleri kavranabilen İskitlerin Kuzey Kafkasya, Güneydoğu Avrupa, Kırım ve Güney Sibiry'a'yı kapsayan geniş bir coğrafyaya yayıldıkları bilinmektedir (San, 2000: 6). İskitler üzerine önemli çalışmalara imza atmış olan İngiliz arkeolog Sir Ellis Hovell Minns ise bu konuyla ilgili: "Muhtemelen antik dünya etnografyası ile ilişkili hiçbir sorgulama, İskitlere yakın düzeyde tartışılmamıştı." demiş ve daha sonrasında İskitlerden bahseden antik kaynaklara göre onların kökenini açıklamaya çalışmıştır (Minns, 1913: 35).

İskitler ile ilgili son yüzyıl içerisinde oldukça önemli araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmalara göre İskitlerin kökeni Slav, Fars, Proto-Türk olmak üzere üç ayrı temel görüş üzerinde sabitlenmiştir. Ancak tüm bunlara rağmen İskitlerin Proto-Türklüğü görüşünün Farslık ve Slavlık görüşlerine kıyasla daha fazla kabul edilen bir görüş olduğu söylenebilir (Arsal, 1933: 23). Bizans İmparatoru Maurice; Türklerin ve Avarların İskitlerle olan aynılığından bahsetmiştir. Aynı zamanda Maurice eserinde İskit kavramını, Karadeniz'in kuzeyinden Orta Asya'ya kadar yaşayan konar-göçer ulusu belirtmek için kullanmış olduğu da dikkat çekicidir (Maurice, XI: 155).

Batı Sakaları; bu çalışmanın da temel ilgi alanını oluşturmaktadır. Eldeki verilere dayanarak onların ilk olarak Asya'nın iç kesimlerinde görüldüğü söylenebilir. İskitler ana yurtlarında yine kendileri gibi Büyük Saka topluluğuna dahil olan Massagetler ile bazı askeri - siyasi çekişmeler içerisine girmişler ve Massagetlerin üstünlüklerini kabul ederek İç Asya'dan daha batıya doğru yönlerini çevirmek zorunda kalmışlardır (Herodotos, IV: 11). İskitlerin zayıflamasına ve tamamen egemenliklerini kaybetmesine sebep olan durum ise yine kendileri gibi bozkır kültürlü bir toplum olan Sarmatların Avrupa'da güçlenmeye başlamasından itibaren gerçekleşmiştir. Sarmatlara karşı olan uzun mücadelelerinde galip gelemeyen İskitler, önce yerleşik Avrupalı bazı uluslar üzerine yürümüş; Sarmatların Doğu'dan, yerleşik Avrupalı kavimlerin de Batıdan

sıkıştırmaları sonucunda M.Ö. II. yüzyıl içerisinde bölgedeki etkinliklerini kaybetmişlerdir (Durmuş, 2008: 40).

İSKİTLER ÖNCESİ DÖNEME AİT ARKEOLOJİK BULUNTULAR

Bozkır kültürlü ulusların yaşantısı hakkında oldukça önemli bilgiler edinebildiğimiz İç Asya, Kafkasya ve Sibirya bölgesi kurganlarından çıkan eşyalara bakıldığında kurganda bulunan kişinin ölüm sonrası durumu oldukça detaylı bir şekilde düşünülmüş; burada karşılaşılabileceği zorluklarla nasıl başa çıkabileceği hesaplanarak bazı eşyalar yerleştirilmiştir. Bu durum, bozkır insanının nasıl yaşadığını ve gündelik hayatında ne gibi araçlardan faydalandığını öğrenmemizi sağlamaktadır. Kurganlar da tıpkı bozkır insanının yaşam alanı olan yurtlar gibi biçimlendirilmiş, içerisine büyüklüğüne göre değişik sayılarda odalar eklenmiştir. Ölen kişi yeni hayatına, uzun uğraşlar sonucu oluşturulduğu açıkça belli olan ortama özenle hazırlanmıştır.

Bozkır toplumlarına ait olduğu belirlenen kurganlarda, yerleştirilmiş olan eşyalar ve gömülen kişilerin tamamına yakını günümüze kadar yapısal bütünlüğünü koruyabilmişlerdir. Kurgan materyallerinin günümüze sağlam bir şekilde ulaşmasındaki en önemli etken; bu eşyaların daha çok altın başta olmak üzere bronz, demir, fildişi, kemik vb. gibi sağlam hammaddelerden oluşturulmuş olmasıdır (Rice, 1957: 92-95). Bunun yanında kurganların büyük bir kısmının donmuş halde bulunması da kurgan içeriğinin yüzyıllar boyu saklanıp bozucu etkenlerden uzak tutmasına yardım etmiştir. Pazırık Kurganı, donmuş kurgana bir örnektir. Pazırık'ta Gömülen kişiler; kadınlar ve erkeklerde aynı şekilde olmakla beraber, iç organları, beyni ve kas dokuları çıkarılmış ve ardından mumyalanmıştır (Van Noten vd., 1995: 79). Bu şekilde kurgana yerleştirilen ölü bedenler normal bir bedene göre daha kalıcı olabilmektedir.

Kurgan eşyalarının büyük çoğunluğu metal objelerden meydana gelmektedir. Değişik madenler üzerine ustalıklı işlenen ve hemen hepsinde görülen hayvan betimlemeleri, bozkır sanatının en ayırt edici özelliği olmuştur. Doğa ile bir bütün halinde yaşayan bozkır insanı doğadaki hayvanların bazılarını birtakım kutsiyetler yüklemiş ve gündelik eşyaların üzerine işlemiştir. Bu kültürün değişik bozkır toplumları arasında az da olsa farklı biçimde işlendiği görülmektedir. Ortaya çıkarılan ürünler bozkır sanatçısının yaratıcı zekasını ve teknik becerisini gösterir niteliktedir (Rice, 1965: 12).

İç Asya'daki kurgan buluntuları kronolojik bir sıralamaya koyulursa, eldeki en eski buluntuların daha sonraki binyıllar içerisindeki buluntularla biçim olarak benzediği ortaya çıkar. Eşya yapımında M.Ö. II. binyıla kadar madenin bakır hariç kullanılmadığı bilinmektedir. Paleolitik çağa ait olduğu saptanan buluntularda; mızrakların, ok uçlarının, bıçakların, küçük el baltalarının yapımında boynuz, hayvan kemikleri ya da çakmak taşları hammadde olarak kullanılmışlardır (Dani vd., 2003: 58-62). Ayrıca keramik sanatında da o döneme göre sağlam bir işçilikle üretilmiş ürünler ortaya konulduğu da göze çarpmaktadır. Sivri tabanlı keramikler ve tarak şeklinde işlenmiş süsler sanat kültürünün ilerlediğini gösteriyordu. M.Ö. 2500 ile 1700 yılları arasında tarihlenen Afanesyevo kültürünün yayılması ile birlikte artık bakırın günlük hayatta yer almaya başladığı arkeolojik bulgulardan çıkarılabilmektedir. Afanesyevo kültüründe de yine öncesinde olduğu gibi kemik iğneler, çakmak taşından yapılmış ok uçları var olmakla birlikte bakır tellerden yapılmış küpeler ve maden işleyen aletler de ele geçirilmiştir (Ögel, 1984: 11-20). Bu durum bazı madenlerin, özellikle demirin, İç Asya'da keşfinden itibaren tamamen değişecektir. Savaş aleti ve gündelik eşya yapımında demir ve altının bozkır insanı üzerinde egemenliği geçerli olacaktır.

M.Ö. II. binyılda bakırın ile birlikte yeni madenler kullanılmaya başlanmıştır. Bakır ve bronz eserlerin üzeri tamamen veya kısmen altın plakalarla kaplanmıştı. Üretilen madeni ürünler arasında artık süs eşyalarından yüzükler ve bilezikler de eklenmişti. Bronz kullanılarak imal edilen baltalar, Afanesyevo kültürü madenciliğini yansıtırken; maden işlemeciliği konusunda İç Asya'da yılların ilerlemesiyle tekniğin ve ürün çeşitliliğinin ilerleme kaydettiği dikkate değerdir. Aynı döneme ait farklı coğrafyalara göre Altay bölgesi artık M.Ö. II. binyıl dünyasından başlamak üzere maden endüstrisinin merkezliğini yapmakta idi (Ögel, 1984: 11-20). Bozkır sanatının karakteristik özelliklerinin bu binyıl içerisinde olduğu söylenebilir. Yaklaşık olarak bu binyıl içerisinde oluşturulduğu tahmin edilen İç Asya'daki birçok kaya resmindeki detaylar, daha sonraki İskit arkeolojik buluntuları ile neredeyse birebir örtüşür. İskit kurgan buluntularındaki hayvan betimleri, olağan üstü yaratıklar, savaş ve av sahneleri M.Ö. II. binyıla ait kaya resimlerinin biraz daha işlenme tekniği olarak geliştirilmiş hali gibidir.

KARADENİZ'İN KUZEYİNDEKİ İSKİT KURGAN BULUNTULARI

İskitlerin 40. ve 50. paraleller arasında batıda Tuna Nehrinden doğuda Çin Seddi'ne kadar 7000 kilometreden fazla bir alan boyunca yayıldıkları bilinmektedir. Arkeologlar bu arazinin bir ucundan öbür ucuna, hepsi İskitler devrinden kalma ve birbirinin eşi olan at koşum takımları, demirden kılıçlar, üçgen biçimli ok uçları ve süs eşyaları ortaya çıkarmışlardır (Piotrovsky, 1976: 6). İskit kurganları üzerinde yapılan arkeolojik kazılar XX. yüzyıl başlarında ciddi sayılabilecek bir biçimde başlatılmış, ilerleyen kısa zamanda da hızla devam ettirilmiştir.

Karadeniz'in kuzeyi çok eski tarihlerden beri konar-göçer toplumların yaşamayı tercih ettikleri bir bölge olmuştur (Çoruhlu, 2016: 297). Bu bölge üzerinde bozkır kültürlü toplulukların zamanında oldukça önemli bir otorite olduğu bilinir (Pliny, IV: 41-44). İskit krallarının mezarlarına Doğu Avrupa ve İç Asya bölgelerinde rastlanmıştır. Bu kurganların en ünlü örnekleri ve arkeolojik buluntu açısından en değerli parçaları Karadeniz'in kuzey tarafında yer alanlardır (Harita 1) İskit sanatı ve yaşayışı hakkında en detaylı bilgileri; günümüzde Ukrayna sınırları içerisinde yer alan ve buradaki büyük kurganlar başta olmak üzere Chertomlyk, Solokha, Kul-Oba, Kelermes gibi Karadeniz'in kuzeyindeki kurganlar sayesinde öğrenebilmekteyiz. Bu kurganlardan elde edilen bulgular yazısız kaynaklardır.

Harita 1: Karadeniz'in kuzeyindeki İskit kurganları (maps.google.com,2016)

Kelermes kurgan buluntuları, İskit sanatının en karakteristik özelliklerini sergileyen kurganlardan biridir. 1903'de D.G. Schultz, Maikop'un 25 kilometre

kuzeyindeki Kelermes'de arkeolojik kazıları başlatmış; burada dört adet mezar odası keşfetmiş ve çıkarılan arkeolojik buluntuların altın, gümüş ve bronz objeler olduğu görülmüştür. Ancak Schultz'dan uzun yıllar sonra kazı çalışmaları bu bölgede tekrar başlatılmış ve mezar sayısının keşfedilenden çok daha fazla olduğu öğrenilmiştir. Çıkarılan eserlerin M.Ö. VII. yüzyıla ait olduğu belirlenmiştir (Tresiter, 2001: 69). Kıyafetleri üzerinde bir iskelet ele geçirilmiş, üzerinde altından yapılan ve üzeri hayvan betimlemeleri ile süslenen oldukça gösterişli bir kıyafet bulunmuştur. Aynı kıyafete sahip kişiye ait olan 47 santimetre boyunda ve 14,1 santimetre eninde bir sadak kişinin hemen yanına yerleştirilmiş; üzerine geyik, kuş başı figürleri ile birlikte sekiz adet fantastik hayvan görselleri ustalıkla işlenmiştir. Bu kurgan buluntularının üzerinde sıkça grifonlara; gövdesi ve kafası farklı fantastik hayvan görsellerine sıkça rastlanmaktadır. Bunun yanında demir baltalar, bronz miğferler, altın kaseler, bronz vazolar, kişisel süs eşyaları, gümüş ayna gibi eşyalara bu kurganda bulunmuştur (Tillisch, 2008: 25-28).

1830 yılında kazı çalışmaları başlatılan, Kerç yakınlarındaki Kul-Oba Kurganı, on metre yüksekliğindeki suni bir tepe tarafından örtülmektedir (Çoruhlu, 2016: 307). Kul-Oba; kazı çalışmaları başlatılan ilk büyük İskit kurganı olmuştur. Kurgana yerleştirilen erkekler ve kadınlarda aynı olmak üzere bol miktarda altın eşyalarla donatılmış bedenler bulunmuş, bunun yanında kurban edilmiş atlar da bu kurgana bırakılmıştır. Kurgan buluntularının M.Ö. IV. yüzyıla ait olduğu saptanmıştır (Baumer, 2012: 241). Bu kurgan içerisinde İskit sanat formunda oluşturulmuş; altın, gümüş ve elektrumdaki çok sayıda arkeolojik buluntular elde edilmiştir (Treister, 1996: 212). Genel itibarı ile kurgan buluntuları; elbise süs plakaları, bilezikler, mitsel hayvanlarla süslenmiş savaş aletleri, İskit sanatının figürlerini içeren başlıklar ve gösterişli vazolardan ibarettir (Çoruhlu, 2016: 307).

Solokha, asilzadelerin hizmetçileri ve atları ile birlikte gömüldüğü 18 metre yüksekliğinde bir İskit kurganıdır (Çoruhlu, 2016: 308). Bu kurgan, İskit-Grek sanatının birbirinden etkilendiğini gösteren en ünlü kurganlardan biridir. Nikopol'un 21 kilometre güneyinde yer alan Solokho'nun kazı çalışmaları 1911-1913 yılları arasında N. I. Veselovskiy tarafından gerçekleştirilmiştir (Tillisch, 2008: 43). Bu kurgandan birçok İskit savaş aleti çıkarılmıştır. Kurgandan çıkarılan savaş aletlerinin Pazırık'tan çıkarılan savaş aletlerine yüksek oranda benzediği de dikkat çekmektedir (Rice, 1957: 127). Elde edilen bulgular IV.

yüzyılın sonu, V. yüzyılın başına tarihlendirilmektedir. Altın, gümüş, demir ve tunç bu kurgandaki eşyaların yapımında kullanılan temel hammaddeler olurken bunun yanında Greklere ait bazı seramikler ve madeni paralar da kurganda bulunmuştur. İskeletler altın bilezik, kolye ve yine altın işlemeli elbiselerle kurganda yer almaktadır. İskitlerin gündelik eşyalarından olan boynuz içki kadehleri, gümüş vazolar ile birlikte iskeletin hemen yanına yerleştirilen demir kılıç ve altınla kaplanmış olan kılıç kını; oldukça usta bir elden çıkmış olduğunu belli eden ürünler olarak göze çarpmaktadır (Piotrovsky, 1974: 30).

İskit kurganları içerisinde en fazla mücevhere sahip olan kurganlardan biri de Chertomlyk'tir. Kurgandaki mücevherlerin çokluğu İskitlerin ekonomik zenginliği ile ilgili önemli düşünceler oluşturmaktadır (Jettmar, 1967: 33). Günümüzde Ukrayna sınırları içerisinde yer alan ve 19 metre yüksekliğindeki bir tepe içerisinde yer alan (Melyukova, 1995: 36) Chertomlyk'in arkeolojik kazıları 1862'de başlatılmıştır. Kurgan, arkeologlar tarafından keşfedilmeden önce içeriğinin belirli bir kısmının soyulmuş olduğu da anlaşılmıştır. Kurgan içerisinden yüzlerce sayıda altın mücevherler ile bronz ok uçları, kılıç, mızrak gibi çok sayıda savaş aleti bulunmuştur. Bunun yanında yine altından ve gümüşten yapılan kupalar ve bronz kazanlar da kurgan materyallerindedir (Hinds, 2010; 35). Bu kurgandan elde edilen kadın giysilerinin de Kul-Oba'daki ile her yönüyle aynı olduğu görülmektedir (Minns, 1913: 61).

Savaş Betimlemeleri

İskitler; gerek Asya içlerinde, gerek Doğu Avrupa'da yer almışken gündelik eşyalarında diğer bozkır uluslarının tümünde olduğu gibi savaşçılığa ve savaşçılıkla ilgili öğelere oldukça düşkün bir ulus olmuşlardır. M.Ö. IX. ve M.S. I. yüzyıllar arası dönemdeki İskit yaşayışı hakkında bilgi veren Kuban, Taman, Kırım, Dinyeper, Don, Kiev, Poltova, Volga, Ural, Altay, Kuzey Moğolistan, Macaristan, Romanya'da kümelenmiş olan kurganlar ve materyalleri (Tarhan, 2002: 598-599) onların savaşçılığa verdiği önem hakkında açık kanıtlar sunmaktadır. Buluntulara göre tespit edilen gündelik eşyaların süsleme motiflerinde savaş unsurları sıkça kendine yer bulur. Oldukça ince detaylar içeren ve yapımı ustalık isteyen araç - gereçler, İskit ticari hayatının da önemli bir bölümünü oluştururdu.

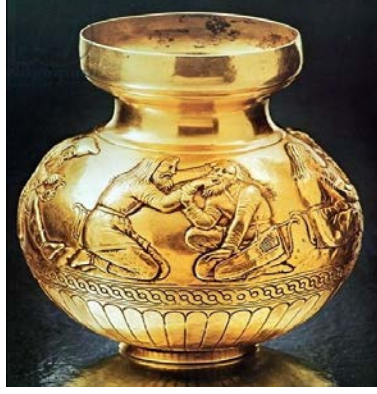

İskit savaş sahnesini canlandıran materyallerden bir iSolokho Kurganı'nda bulunan altın taraktır (Fotoğraf 1). Tarak üzerine savaşçılar ve atların olağanüstü bir kuyumculukla işlenmesi söz konusudur. Savaşçılarla atlarındaki beş tane yatar durumdaki aslanlar, kabartma biçiminde yapılmış olduklarından heykel izlenimi vermektedirler. Atlılardan biri atından düşmüş, rakibi ölümle tehdit etmektedir. 10 santimetre genişliğindeki bu tarağı yapan Grek kuyumcu, yapıtına Yunan özellikleri de katmıştır. Miğferler ve zırhın bunlar arasında olduğu söylenebilir (Piotrovsky, 1976: 8). Bunun gibi bazı sanat ürünlerinde Grek sanatına dair bazı esintiler göze çarpmakta ancak bunlar her durumda İskit sanatında var olan temel esasları ortadan kaldırmamaktadır (Grakov, 2008: 200).

Fotoğraf 1: Solokha'ya ait İskit tarağının detayı (www.archaeology.org, 2016)

İskit savaşçılarının nasıl giyindiği, ne tür silahları nasıl kuşandıklarını; altın eşyalar açısından en zengin İskit kurganlarından biri olan Kul-Oba buluntularından öğrenebilmekteyiz (Rolle, 1989: 68). Yaklaşık 13 santimetre boyunda olan elektrik vazo (Meyer, 2013: 13) üzerinde yer alan kabartmalarda savaşçıların geleneksel kıyafetleri ve ekipmanları detaylı bir şekilde işlenmiştir. Savaşçıların tamamı aynı şekilde giyinmiş; üzerlerinde uzunca bir ceket benzeri giysi, altında pantolon, başında sivri bir başlık, ayağında da kısa bir bot bulunmaktadır (Fotoğraf 2). Vazonun bir yüzünde diz çömuş bir İskit savaşçısı yayını savaşa hazır hale getirmek için uğraşırken diğer yüzde yer alan iki adet mızraklı savaşçı figürü betimlenmiştir (Cernenko, 1983: 22-23). Yine vazo üzerine işlenmiş başka bir İskitlinin bacaklarını sargılayarak tedavi eden kişi (Cunliffe, 2001: 396) ile başka bir İskitlinin dişlerini tedavi eder şekilde görülen kişiler bize İskitlerde kan kardeş olma geleneğini hatırlatmaktadır. İskitlerde ant içen ya da kan kardeş olan bir kimse, kan kardeş olduğu kişiyle ömür boyu dost olmayı ve ona karşı sorumlu olmayı da kabul etmiş sayılırdı (Durmuş, 2011, 100-101; Rolle, 1989: 62).

Fotoğraf 2: Kul-Oba elektrum vazosu (www.warfare.altervista.org, 2016)

Kul-Oba Kurganı içerisinde bulunan altın gerdanlık ise İskit kuyumculuğunun detaylı işçiliğini gözler önüne sermektedir. M.Ö. IV. yüzyıla tarihlenen (hermitage.org, 2016) bu eser; kurgan içerisinde yatan bir erkeğe ait olup onun boynunda bulunmuştur. Uzunluğu 25,5 santimetre ve ağırlığı ise 450 gram olan bu gerdanlığın bitiş noktalarına oldukça ince ayrıntılar içeren İskit atlıları yerleştirilmiştir (Jacobson, 1995: 120). Atlılar gerdanlığın iki ucundan dışarı taşmaktadır (Fotoğraf 3). Gerdanlık, içi mineyle kaplı bir kılıfın içinde ustaca birbirine dolanmış altı altın telden oluşmaktadır. Bu eserde de yine Yunan üslubundan bazı esintiler yer almakla birlikte özünde İskit sanatının değerleri var olmaktadır (Piotrovsky, 1976: 6).

Fotoğraf 3: Kul-Oba altın gerdanlığından detay (www.hermitagemuseum.org, 2016)

Perederijeve Mogila'dan elde edilen İskit altın başlığı (Fotoğraf 4), dört genç İskit savaşçısı iki yaşlı İskit savaşçısına karşı olan mücadelesini

canlandırmaktadır (Gleba ve Munkhold., 2011: 40). Başlık üzerindeki betimlemede yaşlı olan savaşçının biri, genç olanın saçından tutmuş, dizlerinin üzerine çöktürmüş ve onu kılıcıyla öldürme anı görülmektedir (Baumer, 2012: 227). Bu başlığın altın gibi yumuşak bir madenden yapılması sebebi ile savaş için kullanılmış olma ihtimali yok denecek kadar azdır.

Önemli İskit kurganlarından biri olan Chertomlyk'ten elde edilen altın İskit kılıç kını; oldukça önemli olduğu sanılan bir Grek savaşını canlandırmaktadır (Fotoğraf 5). M.Ö. IV. yüzyıla tarihlenen ve 54,4 santimetre uzunluğunda olan (hermitagemuseum.org, 2016) kılıç kını üzerinde yer alan savaşçıların bazılarının İskit kıyafetlerine benzer şekilde giyinmiş oldukları göze çarpar. Grek savaşçıları ise kendi geleneksel kıyafetleri ve bazıları Corinthian başlığı giymiş vaziyette bulunur. Grek savaşçının hemen solunda yer alan kişi ise doğulu kıyafetleri giymiş bir savaşçı olup Greklerle mücadele ettiği görülmektedir (Meyer, 2013: 224-226).

Fotoğraf 4: Perederijeve Mogila'daki altın İskit başlığı (Baumer, 2012: 227)

Fotoğraf 5: Chertomlyk'te bulunan İskit kılıç kını detayı (www.hermitagemuseum.org, 2016)

Kul-Oba elektrik vazonu ile aynı ustanın elinden çıkmış gibi görülen, birbiri ile aşırı derecede benzeşen diğer bir İskit arkeolojik buluntusu da Voronej gümüş vazosudur (Fotoğraf 6). Bu vazo üzerinden de yine İskit savaşçıları karşımıza çıkmakta, kullandıkları savaş aletleri hakkında bilgi vermektedir. Muhtemelen bir İskit savaş kampını canlandıran vazo üzerinde kumandan ya da diğerine göre daha tecrübeli olduğu belli olan bir İskit savaşçısı, kendisine göre daha genç olan bir savaşçıya öğüt vermekte ve ona yayını vererek savaşa hazırlamaktadır (Rice, 1957: 66-67). Voronej gümüş vazosundaki savaşçıların kıyafetinin Kul-Oba'dakinden tek farkı başlıklarının olmayışıdır. Bu vazo ile ilgili değişik görüşler ileri sürülmüş, vazoda yer alan yaşlı ve sürekli öğüt veren kişinin İskit Kralı Targitavus olabileceği düşünülmüştür. Vazonun diğer yüzleri de göz önünde bulundurulursa aynı adamın kendinden daha genç olan üç ayrı kişiyle konuştuğu dikkat çeker. İskitlerin ortaya çıkışı ile ilgili efsanede de Targitavus'un da üç oğlu bulunmaktadır (Herodotos, IV: 5). Vazoda gücün simgesi olan yayı en küçük oğlu Scythes'e vermekte ve onu yeni İskit kralı olarak seçmektedir (Raevsky, 1976: 15).

Fotoğraf 6: Voronej gümüş vazonu (Raevsky, 1967: 14)

Arkeolog Andrei Belinski tarafından kazı çalışmaları yapılan ve Stavropol yakınlarındaki kurgandan elde edilen altın vazo üzerinde detaylı araştırmalar henüz yapılmamıştır. 2013 yılında keşfedilen Stavropol vazonu üzerinde birbiri ile çarpışan İskit savaşçıları görülmektedir (Fotoğraf 7). Düz bir tabana sahip olan bu kap, İskit giysilerinin ve silahlarının en net şekilde betimlendiği eserlerden

biridir. Ok, yay, sadak ve mızrak gibi İskit savaşçıların en çok kullandıkları savaş araç ve gereçleri bu kap üzerinde de görülmektedir. Herodotos'da da dile getirilen İskitlerin kenevir çekme geleneği (Herodotos, IV:75) ile ilgili bu kap üzerinde bazı izler tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda kabın iç kısmında bazı kenevir kalıntılara rastlanmıştır, bu kabın da kenevir için kullanıldığı düşünülmektedir (nationalgeographic.com, 2016).

Fotoğraf 7: Stavropol'deki kurgandan elde edilen altın kap (www.nationalgeographic.com, 2016)

Geremes Kurganı'ndan bulunan kabartmalı altın plaka (Fotoğraf 8) ise Solokha buluntularındaki işleme tekniğine benzer bir şekilde işlenmiş ve bu plakanın yapımında da Grek etkisinin olabileceği düşünülmektedir. Yaklaşık olarak 19 santimetre olan ve M.Ö. IV. yüzyıla ait olan bu plaka, at üzerinde olan İskit kadın savaşçısı ile bir Grek savaşçısının mücadelesini betimlemektedir (hermitagemuseum.org, 2016). Mızrağını rakibinin boğazına batıran atlı İskit savaşçısı karşısında rakibinin yine Corinthian başlığı ile savaştığı görülür.

Fotoğraf 8: Geremes Kurganı'ndan bulunan altın plaka (www.hermitagemuseum.org, 2016)

Bahsedilen arkeolojik buluntuların yanında İskitlerin hem Karadeniz'in kuzeyinde, hem de Sibirya'daki kurganlarında yer alan eşyalar üzerinde oldukça fazla sayıda savaş unsuru ile karşılaşmak mümkündür. Ancak bu gündelik eşya üzerine savaşçılıkla ilgili betimlemelerin yerleştirilmesi geleneği Karadeniz'in kuzeyinden elde edilen kurgan buluntularında çok daha yaygın olan bir durumdur.

SONUÇ

İskitler; savaşçılığı yaşantılarının bir parçası olarak gördükleri için yerleşik toplumların yaşadıkları bölgelerde uzun yüzyıllar süren bir hakimiyet sağlayabilmişlerdir. İskitler için savaş sadece düşmanla çarpışma anından ibaret olmayıp, gündelik hayatın da bir parçası olarak görülmüştür. Bu yaşam anlayışının nasıl şekillendiği hakkında kurganlardan elde edilen eşyalar üzerinden çıkarımlar yapılabilir.

Arkeolojik çalışmalar sonucu elde edilen eşyaların büyük bir kısmı İskit kral kurganlarına ait olup, bu eşyaların kralların günlük hayatta kullandıkları eşyalar olma olasılığı oldukça yüksektir. Kişinin hayatta iken günlük kullandığı eşyaların ve savaş aletlerinin, öldükten sonra da kendine eşlik etmesi İskitler'de görülen bir gelenektir. Bu geleneğe bağlı olarak kurgana yerleştirilen kişilerin savaş aletleri

onların en çabuk ulaşabilecekleri yerlere konulmuş olup, bu durum İskitler için savaşçılığın ölümden sonra da devam ettiğini göstermesi bakımından önemlidir.

İskit kurganlarında çeşitli ve değerli mücevherlere rastlansa dahi Karadeniz'in kuzeyindeki kurganlar mücevher açısından daha zengindir. Savaş araç ve gereçlerinin yanında bazı savaş kıyafetlerinin de oldukça gösterişli ve süslenmiş şekilde olması, kurgana bırakılmak için özel yapılmış olduğu izlenimini vermektedir.

Karadeniz'in kuzeyindeki Solokha, Kul-Oba, Chertomlyk, Kelermes gibi büyük İskit kurganları; İskitlerin ana vatanlarında yaşadıkları hayat tarzını kendileri ile birlikte batıya taşımalarının en somut delilleridir. Karadeniz'in kuzeyindeki kurganların varlığı, İskitlerin uzun yüzyıllar yerleşik toplumların arasında kalmalarına rağmen kendi kültürel değerlerinden ayrılmadıkları göstermektedir. Özellikle sanat açısından bozkır sanatının temel unsurları İskitler tarafından bu bölgede kullanılmaya devam etmiştir. Bu bölgedeki sanat eserlerinin önemli bir bölümünde savaşla ilgili öğeler yer almaktadır. İskitler, eşyalarına savaşa ilişkin betimlemeleri yerleştirerek bu ruhun sürekli uyanık kalmasını sağlamışlardır. Savaşçılıkla ilgili öğeler vazo, kırmızı sürahisi, tarak, kemer tokası, kazan, çanak, süs eşyaları ve halı gibi savaş kavramından oldukça uzak eşyalar üzerine betimlenmiştir. İskit sanatına temel oluşturacak düzeyde etki eden savaş, sosyal hayatın vazgeçilmezleri arasında yerini almıştır. Oldukça net bir şekilde işlenen savaş betimlemeleri sayesinde İskitlerin savaş aletleri ve savaş giysileri ve savaşçıların dış görünümü hakkında da detaylı bilgiler edinilebilmektedir.

KAYNAKLAR

- Arrianus (1966), **Anabasis Alexandri**, Çev., E. I. Robson, Cilt: 1, Harvard University Press, Cambridge.
- Arsal, Sadri M., (1933), **Türk Tarihinin Anahatları Eserinin Müsveddeleri**, 5, Akşam Basımevi, İstanbul.
- Baumer, Christoph (2012), **The History of Central Asia**, Cilt: 1, Tauris, London.
- Cernenko, Evgenii V. (1983), **The Scythians 700-300 BC**, Osprey Publishing, London.
- Cunliffe, Barry (2001), **Prehistoric Europe**, Oxford University Press, Oxford.
- Çoruhlu, Yaşar (2016), **Eski Türklerin Kutsal Mezarları Kurganlar**, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Dani, A. H. ve Mason, V. M. (Der.) (2003), **History of Civilizations of Central Asia**, Vol. 1, Unesco Publishing, Paris.
- Diodorus of Sicily (1967), **Historical Library**, Çev: C. H. Oldfather, Harvard University Press, Cambridge.
- Durmuş, İlhami (1993), "Saka Adı Üzerine", **Milli Folklor**, Sayı:19.
- _____ (2008), **İskitler**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- _____ (2011), "Türklerde Kan Kardeşliği ve Antla İlgili Unsurlar", **Milli Folklor**, Sayı: 23.
- Gleba, Margarita ve Munkholt, Cherine (2011), **Dressing the Past**, Oxbow Books, Oxford.
- Grakov, Boris N., (2008), **İskitler**, Çev.: A. Batur, Selenge Yayınları, İstanbul.
- Herodotos (2013), **Tarih**, Çev.: M. Ökmen, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul.

- Hippocrates (1957), **Airs, Waters and Places**, Çev.: W. H. S. Jones, Harward University Press, Cambridge.
- Jettmar, Karl (1967), **Art of the Steppes**, Çev.: A. Keep, Crown Publishers Inc., New York.
- Hinds, Kathryn (2010), **Scythians and Sarmatians**, Marshall Cavendish, New York.
- Maurice (2011), **Strategikon**, Çev.: V. Atmaca, Kırmızı Kedi Yayınevi, İstanbul.
- Melyukova, Anna, I., (1995), "Scythians of Southeastern Europe", **Nomads of the Eurasian Steppes in the Early Iron Age**, Zinat Press, Berkeley.
- Meyer, Casper (2013), **Greco-Scythian Art and the Birth of Eurasia**, Oxford University Press, Oxford.
- Minns, Ellis (1913), **Scythians and Greeks**, Cambridge At University Press, Cambridge.
- Ögel, Bahaeddin, (1984), **İslamiyet'ten Önce Türk Kültür Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Piotrovsky, Boris B., (1976), "İskitlerin Dünyası", **Unesco'dan Görüş**, Sayı: 12.
- _____, (1974), "Excavations and Discoveries in Scythian Land", **From the Land of the Scythians**, The Metropolitan Museum of Art, New York.
- Pliny (1961), **Natural History**, Çev.: M. A. Rachkam, Harward University Press, Cambridge.
- Raevsky, Dimitri S., (1976), "Kral Targitav'un Efsanesini Anlatan Üç Vazo", **Unesco'dan Görüş**, Sayı: 12.
- Rice, Tamara T., (1965), **Ancient Arts of Central Asia**, Thames and Hudson, New York.

- _____ (1957), **The Scythians**, Thames and Hudson, New York.
- Rolle, Renate (1989), **The World of the Scythians**, Çev.: F. G. Walls, University of California Press, Los Angeles.
- San, Oya (2000), "Bazı Bulgular Işığında Anadolu'da Kimmer ve İskit Varlığı Üzerine Gözlemler", **Belleten**, Sayı: 239.
- Strabo (1854), **Geographika**, Cilt: 1, Çev: H. C. Hamilton, H. G. Bohn, London.
- Tarhan, Taner (2002), "Ön Asya Dünyasında İlk Türkler Kimmerler ve İskitler", **Türkler**, Cilt:1, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul.
- Thucydides (1956), **History of the Peloponnesian War**, Cilt: 1, Çev.: C. F. Smith, Harvard University Press, Cambridge.
- Tillisch, Soren S., (2008), "Scythiansis a Name Given Them by the Greeks", **British Archaeological Reports Limited**, Vol.: 1748.
- Treister, Mikhail, Y., (2001), **Hammering Techniques in Greek and Roman Jewellery and Toreutics**, Brill, Leiden.
- _____, (1999), **The Role of Metals in Ancient Greek History**, Brill, Leiden.
- Van Noten, F., ve Polosmak, N., (1995), "The Frozen Tombs of the Scythians", **Endeavour**, Vol.: 19.

İnternet Kaynakları

<http://www.archaeology.org/images/JA2016/Scythians/Scythians-Sengileevskoe-Gold-Comb.jpg> (14.07.2016)

<http://quatr.us/centralasia/art/pictures/SakaV-IVcBC.jpg> (28.07.2016)

<https://www.hermitagemuseum.org/wps/wcm/connect/f1cf0b74-23b6-40c3-805f->

90d62a2c0139/WOA_IMAGE_1.jpg?MOD=AJPERES&CACHEID=51c1b815-8eba-4428-a85a-27b8ae72604b (04.10.2016)

https://www.hermitagemuseum.org/wps/wcm/connect/99fab036-8789-47b6-85c6-ec86f42e1635/WOA_IMAGE_1.jpg?MOD=AJPERES&CACHEID=69ae0963-9fd8-4a26-b683-38d42650d236 (04.10.2016)

https://www.hermitagemuseum.org/wps/wcm/connect/4482a32a-dd0f-4470-b81a-2e95c9a558cd/WOA_IMAGE_1.jpg?MOD=AJPERES&CACHEID=cb4613f5-4a17-49e2-9056-4f0faff10147 (04.10.2016)

<http://news.nationalgeographic.com/2015/05/150522-scythians-marijuana-bastard-wars-kurgan-archaeology/> (07.10.2016)

<https://maps.google.com.tr> (09.10.2016)

http://www.warfare.altervista.org/Ancient/Skythian-Urn-Kul_Oba-teeth.jpg (09.10.2016)